

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

Постконфліктна ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА Північної МАКЕДОНІЇ

Постконфліктна екологічна оцінка Північної Македонії

Війна у Республіці Македонія (зараз – Республіка Північна Македонія) розпочалась у лютому 2001 року з нападу озброєної групи албанської Армії національного визволення на сили безпеки Республіки Македонія і завершилась 13 серпня того ж року підписанням Охридської угоди.

Короткий виклад деталей конфлікту

Напади партизанських загонів етнічних албанців на македонську поліцію та сили безпеки наприкінці 2000 року та на початку 2001 року, мабуть, застали македонський уряд та міжнародну спільноту зненацька. Напади почалися в невеликих селах, таких як Танусівці в західній Македонії, поблизу або на кордоні Косова, де зосереджена албанська меншина. У березні 2001 року зіткнення поширилися на місто Тетово (розташоване приблизно за 30 км на захід від столиці Скоп'є). Після короткого затишшя бойові дії поновилися в кількох районах, досягнувши нового рівня на початку червня, коли сили повстанців захопили міста неподалік від Скоп'є та на північ навколо Куманово. Президент Македонії Трайковський і прем'єр-міністр Георгієвський стверджували, що повстанці були переважно членами Армії визволення Косово, які проникли в країну з Косово. Уряд підрахував, що повстанців було близько сотні, і звинуватив їх у спробі розділити країну. Македонські офіційні особи звинуватили НАТО в тому, що вона недостатньо зробила для роззброєння косовських повстанських сил та запобігання їхнього входу в Македонію.

19 березня західні інформаційні агентства повідомили про перелік політичних вимог повстанців Армії національного визволення, які включали:

- міжнародне посередництво для вирішення їхніх розбіжностей зі слов'янською більшістю та визначення точного розміру етнічної албанської громади;
- зміни в Конституцію Македонії, що визнають албанців конституційним народом;
- звільнення всіх політичних в'язнів.

У 2001 році уряд готувався до військового наступу, щоб витіснити повстанців з македонських міст і сіл у Косово. Президент Трайковський сказав, що уряд повинен спочатку «нейтралізувати терористичну загрозу», але запропонував перспективу вступу в політичний діалог з легітимними політичними партіями щодо міжетнічних відносин. Уряд рішуче відмовився вести переговори з повстанцями, яких вони називали «терористами». Наприкінці березня македонські збройні сили почали серію наступальних операцій, щоб відновити контроль над контрольованими повстанцями селами, головним чином навколо Тетово. Спочатку армія зустріла незначний опір і зуміла відновити контроль над деякими селами. Після кількатижневого затишшя, протягом якого македонські та албанські політичні партії розпочали дискусії за круглим столом, насильство відновилося в деяких районах і розпочався новий етап конфлікту. НАТО допомогло здійснити евакуацію, однак зіткнення поновилися в Тетово. 19 серпня лідер Армії національного визволення Алі Ахметі оголосив, що група повстанців дотримуватиметься мирної угоди та погодився здати зброю НАТО. Протягом піврічного конфлікту було вбито близько 250 осіб. Багато з цієї кількості були вбиті під час останнього тижня мирних переговорів. Понад 170 000 людей покинули свої домівки, з них 70 000 втекли до Косово. З початку етапу виконання мирної угоди спалахували зіткнення, але вони не призвели до відновлення тривалого конфлікту. До березня 2002 року близько 140 000 біженців і переміщених осіб повернулися до своїх домівок.

UNEP з вересня 2000 року по грудень 2001 року оцінювало вплив на довкілля потоків біженців до Македонії під час війни, яка була розроблена на запит Македонії та в рамках Пакту стабільності для Південно-Східної Європи.

У звітах був зроблений висновок, у якому вказувалось, що потоки біженців не завдали серйозної та широкомасштабної шкоди довкіллю Македонії. Проте було виявлено кілька незначних впливів, пов'язаних із конкретними об'єктами, в результаті неправильного поводження з твердими та рідкими побутовими відходами та будівництвом кемпінгів.

Робота UNEP полягала у таких видах діяльності:

- проведення постконфліктної оцінки довкілля (окрім вивчення потоків біженців, дослідження також оцінювало стан промислових об'єктів і гарячих точок забруднення). У звітах був зроблений висновок, що «гарячі точки» довкілля на промислових об'єктах створювали значні ризики для здоров'я людей і вимагали негайного управління та заходів щодо зменшення ризику. **UNEP** зайнялось техніко-економічним обґрунтуванням у Македонії, щоб розробити заходи з очищення на чотирьох найбільш забруднених ділянках;
- перегляд інституційної можливості управління довкіллям у Македонії;
- аналіз умов довкілля з метою попередження надзвичайних ситуацій, аналіз пом'якшення наслідків надзвичайних ситуацій і реагування на них.

Але це вимагало звернення до ширшого контексту існуючих екологічних умов і можливостей країни. Таким чином, оцінка передбачала широкий аналіз відповідних проблем довкілля, зустрічі з ключовими зацікавленими сторонами, місії на місцях, публікації звітів та зусилля, спрямовані на активізацію конкретних дій з відновлення довкілля. Це зумовило тісну співпрацю із Міністерством охорони довкілля. Процес оцінки розпочався з систематичного перегляду доступної літератури та даних щодо довкілля Македонії, польової місії UNEP.

Ґрунтуючись на цьому дослідженні, UNEP визначила три основні причини занепокоєння:

- промислові «гарячі точки», що викликають нагальну екологічну проблему;
- екологічні наслідки потоку біженців;
- заходи, необхідні для зміцнення інституційної спроможності для захисту довкілля.

Протягом тижня з 10 по 17 вересня 2000 року місія під керівництвом UNEP досліджувала стан довкілля в Македонії. Команда складалася з фахівців з хімічних і технологічних процесів, поводження з твердими побутовими відходами, біорізноманіття, питної води, стічних вод, якості повітря, ґрунту, планування землекористування, гуманітарної допомоги, управління надзвичайними ситуаціями, екологічної економіки, та комунікації. Національні експерти з Македонії супроводжували групу та надавали цінну інформацію. Команда розділилася на три підгрупи, які були зосереджені на промислових «гарячих точках», на наслідках біженців та на інституційній спроможності відповідно. Протягом тижня команди провели десятки зустрічей із ключовими зацікавленими сторонами з уряду, неурядовими організаціями, донорами, міжнародними організаціями, науковими колами та ЗМІ. Мета полягала в тому, щоб дослідити ті місця, які, найбільш ймовірно становлять негайний ризик для здоров'я та життя людей. На кожній ділянці команда UNEP зустрічалася з офіційними

представниками заводу, проводила візуальні огляди об'єктів і відбирала проби ґрунту, води чи повітря. Експерти групи також зустрічалися з урядовими та муніципальними посадовцями, а також представниками неурядових організацій.

Основні висновки UNEP щодо екологічних «гарячих точок», відвіданих під час місії

Ці об'єкти потребували негайної уваги, щоб була змога в подальшому усунути серйозні ризики для здоров'я населення та довкілля. Міжнародне співтовариство мало негайно надати технічну та фінансову підтримку цим пріоритетним сферам. UNEP виявило лише незначні випадки погіршення довкілля, пов'язаного з біженцями, якого можна було б уникнути за допомогою більшого рівня екологічного планування, управління та інтеграції з іншими секторами та урядовими установами.

Питання, яке залишалось невирішеним, стосувалося потенційного погіршення якості води в джерелі Расче.

Моніторинг довкілля був недосконалий і недостатньо пов'язаний із здоров'ям населення. Виконання нормативних актів є слабким, і його можна посилити шляхом створення дозвільної системи.

Інституційні можливості управління довкіллям

Під час місії UNEP підгрупі місії було спеціально доручено оцінити інституційні можливості управління довкіллям. Підгрупа опитала численних представників урядових міністерств і відомств, галузей промисловості та неурядових організацій, а також проаналізувала відповідне законодавство, нормативні акти, звіти та іншу документацію.

Обов'язки держави

MEPP стало незалежним міністерством у 1998 році, до того воно було частиною Міністерства містобудування та будівництва. Останнє було скасовано влітку 2000 року. MEPP мало широкі повноваження щодо моніторингу, захисту та поліпшення довкілля у сферах води, ґрунту, повітря, шуму, радіації та біорізноманіття. Воно також мало повноваження створювати механізми самофінансування, розробляти стандарти та правила, проводити перевірки.

Міністерство складалось з чотирьох відділів: регулювання та стандартизація, сталий розвиток, міжнародне співробітництво та інформаційний центр довкілля. Міністерство також є головним органом для Державної екологічної інспекції, Агентства охорони довкілля та Фонду охорони довкілля та сприяння природокористуванню. Декілька інших урядових міністерств і державних агенцій мають певний рівень екологічних повноважень. До них належать Міністерство сільського, лісового та водного господарства, Міністерство транспорту та зв'язку, Міністерство охорони здоров'я, Республіканський інститут охорони здоров'я і Республіканський гідрометеорологічний інститут.

Для вирішення значних проблем потрібен чіткий розподіл відповідальності налагодження належної очистки стічних вод і підтримки відповідної інфраструктури водопостачання. Подібна неефективність існує і в моніторингу. Інтеграція пов'язаних сфер політики та функцій оптимізує процес прийняття рішень. За останні кілька років Македонія уклала ряд важливих міжнародних, регіональних і двосторонніх конвенцій і угод. На міжнародному рівні країна стала учасником Базельської конвенції, Оргузької конвенції, Віденської конвенції про

охорону озонового шару, Рамкової конвенції про зміну клімату, Конвенції про біологічне різноманіття. Як член Регіональної програми реконструкції довкілля для Південно-Східної Європи, країна приєдналася до співпраці з іншими балканськими країнами, прагнучи посилити розвиток екологічної політики та інституцій на Балканах.

Висновок

Політична та економічна дестабілізація Балканського регіону ускладнила боротьбу із деградацією довкілля в Македонії, що призвело до відповідних наслідків для здоров'я людини та природного функціонування екосистем, проте шкода для довкілля була мінімальною після воєнних дій.

Що стосується висновків UNEP щодо «гарячих точок» після воєнних дій, виникли дві ключові сфери вдосконалення:

- впровадження екологічно прийнятних промислових процесів, включаючи заходи щодо належного контролю за використанням хімікатів;
- належне поводження, зберігання, обробка та утилізація відходів. Очевидно, що Македонія прагне досягти прогресу в галузі захисту довкілля і що в останні роки було зроблено деякі ключові кроки з прийняттям нового екологічного законодавства та створенням нових інституційних структур. Проте залишається багато проблем, особливо щодо інвестицій, впровадження та виконання. Міжнародна спільнота може надати важливу технічну та фінансову допомогу пріоритетним екологічним ініціативам Македонії. Демонстрація узгоджених дій і зобов'язань щодо надання ресурсів на національному рівні стане головним стимулом для зовнішніх донорів.

Список використаних джерел:

<https://www.unep.org/resources/assessment/post-conflict-environmental-assessment-fyr-macedonia>;

<https://www.everycrsreport.com/reports/RL30900.html>;

<https://www.unep.org/explore-topics/disasters-conflicts/where-we-work/macedonia-and-albania>;